

ULOGA CRNE GORE U RATOVIMA DEVEDESETIH: "OD DOSLJEDNOG RATNIKA DO (NE)VOLJNOG SAVEZNIKA"

dr Šerbo Rastoder i mr Novak Adžić

CRNA GORA I RAT U BOSNI I HERCEGOVINI (1992-1995)

Još oktobra 1991. godine, znatno prije nego je Republika Bosna i Hercegovina (BiH) proglasila svoju državnu samostalnost, veliki broj vojnika i mobilisanih rezervista u redovima JNA učestvovao je u brojnim oružanim sukobima i operacijama na hercegovačko-dubrovačkom frontu, te vojno djelovao na području istočne i zapadne Hercegovine na teritoriji BiH.

Srbija i Crna Gora, od 27. aprila 1992. u zajedničkoj državi Saveznoj Republici Jugoslaviji - SRJ), odbile su da priznaju rezultate referenduma u BiH, koji je sproveden od 29. februara do 1. marta 1992. godine, na kome se ubjedljiva većina građana (64,31%) izjasnila za suverenu i samostalnu BiH. Vlasti SRJ su tvrdile da je oko državno-pravnog statusa BiH neophodno postići konsenzus svih njenih konstitutivnih naroda (Bošnjaka, Srba i Hrvata) i da je referendum sproveden protivno volji i uz bojkot srpskog naroda. Kad je izbio i rasplamsao se rat u BiH aprila 1992. godine, srpsko-crnogorsko rukovodstvo se svrstalo na stranu nacionalističkog političkog i vojnog vođstva bosanskih Srba i njihovih trupa. Plan ratnih akcija bio je podjela BiH na etničkoj osnovi i formiranje srpske države na njenom tlu. Ona bi se potom, kako je bilo projektovano od velikosrpskih centara moći, etapno ujedinila sa SRJ, suprotno odlukama Međunarodne Badinterove Arbitražne komisije o nepovredivosti i cjelovitosti granica BiH. Vlast u Crnoj Gori je prema ratu protiv BiH (1992-1995) i agresiji na nju, dominantno slijedila politiku koju su kreirali i vodili predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević i njegov režim.

Nedvosmislene indicije o dogovoru Slobodana Miloševića i Franja Tuđmana, postignutog u Karađorđevu o podjeli BiH, u bitnom su uticale na karakter ovoga rata. Vlasti u Crnoj Gori i Srbiji, odnosno, SRJ, stalno su zvanično negirale umiješanost u rat u BiH (1992-1995). Međutim, upravo zbog uloge Srbije i Crne Gore u tom ratu, Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija je uveo oštre međunarodne sankcije protiv SRJ 30. maja 1992. godine, koje će još dugo potom ostati na snazi. Od početka rata u BiH, Srbija i Crna Gora (SRJ) su politički, ideološki, oružjem i municijom, vojnički, materijalno, finansijski, logistički i na druge načine podržavale i pomagale vlasti i vojsku u ratu formiranog teritorijalnog entiteta Republike Srpske, koji je bio pod kontrolom i komandom Radovana Karadžića i Ratka Mladića, sa ciljem da se potpuno odvoji od BiH. Oni su vodili rat protiv opstanka Bosne i Hercegovine kao međunarodno priznate države i članice UN-a. U nastanku, formiranju i osposobljavanju Vojske Republike Srpske presudnu ulogu je odigrala bivša JNA, odnosno vlasti SRJ, koje su je tada kontrolisale, i godinama finansirale iz budžeta SRJ. U tome su učestvovali i faktori vlasti iz Crne Gore (RCG) i njen

kadar u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti SRJ, sudjelujući u odlučivanju ili odobravajući odluke donijete u tom pogledu.

Predsjednik Republike Crne Gore, Momir Bulatović, bio je od 1992. do 1997. godine punopravni član Vrhovnog savjeta odbrane SRJ (VSO), organa koji je komandovao Vojskom Jugoslavije, koja je osnovana 20. maja 1992. godine. On je ravnopravno učestvovao u donošenju svih odluka VSO, kao i onih koje su se ticale uloge SRJ i VJ u ratu u BiH (1992-1995). Predsjednik i organi vlasti Crne Gore u zajednici sa vođstvom Republike Srbije i SRJ donosili su odluke koje su se odnosile na budžet VJ i u dijelu finansiranja, oružane, vojne, kadrovske i druge podrške, snabdijevanja i pomoći srpskim trupama - Vojsci Republike Srpske u okviru BiH i njenim ratnim operacijama. Vlasti Srbije i Crne Gore snabdijevale su kontinuirano, uglavnom naftom (gorivom), VRS i Republiku Srpsku tokom rata u BiH. Takođe, sa teritorije Crne Gore su odlazile naoružane paravojne grupe i pojedinci da ratuju na srpskoj strani u BiH. Odvijao se, pod međunarodnim sankcijama protiv SRJ, šverc oružja, nafte, automobila itd, tzv. „vikend ratnici” su odlazili na bosansku teritoriju i tamo činili brojna razbojništva, paljevine, pljačke, silovanja, ubistva i zlostavljanja, ostvarivali ratni profit itd, dok se u Crnoj Gori širio nacional-šovinizam i činio teror prema Muslimanima/Bošnjacima.

Rat u BiH je inspirisao teror i zločine nad Bošnjacima u Crnoj Gori i Srbiji. I pored toga što je odbijen zahtjev predsjednika vlade Republike Srpske, dr Vladimira Lukića, da se na sjeveru Crne Gore i sa područja Sandžaka etnički istrijebe Bošnjaci/Muslimani¹, počinjeno je niz zločina koji su „potvrdili” lojalnost vlasti Crne Gore borbi bosanskih Srba. Među njima je zločin deportacije, kada su u maju 1992. policijske vlasti u Crnoj Gori pohapsile i predale snagama bosanskih Srba više od 85 izbjeglih Bošnjaka iz Bosne, od kojih je najveći broj ubijen. To spada u najmonstruozniju vrstu zločina u istoriji Crne Gore i nesaglasan je sa tradicijom i običajima ovih prostora, kao i sa međunarodnim pravom. Tu su i zločini nad pojedinim porodicama izbjeglih iz BiH (porodica Klapuh iz Foče), te brojna zlodjela nad Bošnjacima Pljevalja i okoline, posebno u području Bukovice. Zatim, dogodila se i otmica putnika iz voza u mjestu Štrpci, na teritoriji BiH, kada je iz voza „Lovćen” br. 671, koji je 27. februara 1993. godine saobraćao na liniji Beograd-Bar, odvedeno i ubijeno 18 Bošnjaka i jedna osoba nepoznatog porijekla. Takođe, treba pomenuti i tzv. akciju „Lim”, u kojoj je crnogorska policija početkom 1994. godine pohapsila cjelokupno političko rukovodstvo Stranke Demokratske Akcije Crne Gore (SDA), među kojima i tadašnje republičke poslanike. Oni su u pritvoru bili žrtve torture, da bi 22 uhapšenih bilo i osuđeno u montiranom političkom sudskom procesu na ukupno 82,2 godine robije. Oni su pušteni iz zatvora nakon što ih je abolirao predsjednik RCG Momir Bulatović 29. decembra 1995. godine.

Nasuprot tome, brojne izbjeglice rata u BiH su potražile i pronašle utočište u Crnoj Gori, na svom putu u treće zemlje svijeta. Pored onih koji su bili žrtve nasilja i torture organizovane sile vlasti, zabilježeni su i bezbrojni primjeri solidarnosti i zaštite koju su ovim ljudima pružili građani Crne Gore svih nacionalnosti. Prema evidenciji Crvenog krsta i izvještajima Komesarijata za izbjeglice Vlade Crne Gore, 25. januara 1993. godine u Crnoj Gori je bilo čak 64.244 izbjeglica sa ratom zahvaćenih područja iz bivše SFRJ.

Da su SRJ, odnosno njene članice Srbija i Crna Gora, bile faktički učesnice rata u BiH, prepoznale su međunarodne organizacije (Evropska unija, Ujedinjene nacije), velike sile i druge države. O suodgovornosti Srbije i Crne Gore, odnosno, njihovih vlasti u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, govori i izvještaj Stejt Dipartmenta (Ministarstva spoljnih poslova SAD) za 1992.

---

¹ Vidi više: Stenogram sa 8 sjednice VSO od 12. marta 1993, SPOV, br. 2-6. I; Momir Bulatović, "Slobodan Milošević-Neizgovorena odbrana", Niš-Podgorica, 2006, str 152-154.; Vidi detaljno o tome i: prof. dr Šerbo Rastoder i mr Novak Adžić, "Moderna istorija Crne Gore 1988-2017-Od prevrata do NATO pakta", knjiga 2, str. 626-627.

godinu, u kojem je, pored ostalog, jasno rečeno: „Dok su vlade Srbije/Crne Gore insistirale da nijesu umiješane u rat u Hrvatskoj 1991, i sljedstveno tome u BiH, one su, u stvari, bile duboko upletene u rasprostranjeno kršenje humanitarnog prava i ljudskog dostojanstva u ratu u Bosni, koje su tamo činile JNA i srpske paravojne snage. One su naoružale srpske snage u objema republikama preko JNA, njihovi građani su učestvovali u ratovima kao članovi paravojnih formacija, uz odobrenje Vlada, dozvolile su regularnim trupama JNA da ostanu u Bosni i poslije maja, preimenovane u tamošnju 'srpsku armiju'. Uz to, nastavile su da snabdijevaju srpske snage gorivom, hranom i ostalim potrepštinama, čak i onda kada su te robe nedostajale u samim njihovim republikama. One ne osuđuju osoblje, koje je, izgleda, bilo umiješano u ratne zločine”.

Zahtjev iz Republike Srpske za istrebljenje Bošnjaka/Muslimana u Sandžaku (predjelu koji obuhvata teritorije Crne Gore i Srbije) je odbijen, a vođstvo Crne Gore je pokušavalo da se izvuče iz „bosanskog ratnog pakla”. I pored nedvosmislene podrške srpskoj strani u BiH, o čemu svjedoče i transkripti Vrhovnog savjeta odbrane, rukovodstvo u Crnoj Gori je bilo blagonaklono prema planovima međunarodne zajednice o prekidu rata. Tu se misli na prihvatanje *Kutiljerovog plana* (1992), potom *Vens-Ovenovog plana* za BiH (januar-maj 1993), *Oven-Stoltenbergovog plana* (jun 1993-januar 1994), plana međunarodne *Kontakt grupe* (maj-jul 1994), do *Dejtonskog* (21. novembar) i *Pariskog mirovnog sporazuma* (1. decembra 1995, koji je predstavljao zvanično potpisivanje *Dejtonskog sporazuma*), kojima je završen rat u Bosni i Hercegovini. SRJ (Srbija i Crna Gora) je bila *de facto* prinuđena da prizna BiH u postojećim granicama tek krajem 1995. godine, zaključivanjem, prvo *Dejtonskog*, a onda i *Pariskog mirovnog sporazuma*.

Iako je zvanična Crna Gora, kao integralni činilac SRJ, bila sastavni dio velikosrpskog osvajačkog ratnog projekta u ratnom razaranju, cijepanju i osvajanju Bosne i Hercegovine, od strane tužilaštva Haškog tribunala UN-a nije sudski procesuiran nijedan predstavnik njene republičke civilne vlasti, nijedan njen građanin ili oficir na položajima u komandnim strukturama JNA/Vojske Jugoslavije u vezi rata u BiH (1992-1995).

Od krucijalne je važnosti istaći da je presudom Međunarodnog suda pravde u Hagu 26. februara 2007. godine, u sporu po tužbi BiH protiv Srbije i Crne Gore (ranije SRJ) utvrđena indirektna odgovornost Srbije, kao jedine pravne nasljednice SRJ, za genocid u BiH. Tom presudom je Srbija oslobođena direktne odgovornosti i obaveze plaćanja ratne odštete BiH, ali je utvrđeno da je odgovorna što ništa nije preduzela da spriječi genocid u BiH, iako je imala uticaj na Vojsku Republike Srpske i političko rukovodstvo bosanskih Srba. Na početku izricanja navedene presude, predsjednica sudskog vijeća Međunarodnog suda pravde u Hagu, Rozalin Higgins, saopštila je da „Crna Gora nije subjekt u sporu, ali da dijeli odgovornost sa Srbijom kao potpisnica Konvencije o genocidu“. U obrazloženju presude petnaestočlanog sudskog vijeća saopšteno je, između ostalog, da „SRJ nije ništa preduzela da spriječi genocid u Srebrenici, uprkos saznanjima koje su vlasti u Beogradu o tome imale“. Jedan dio građana, odnosno, državljana i rezidenata Crne Gore i SRJ učestvovao je, kako u sastavu JNA do kraja maja 1992. godine, a potom u sastavu VRS, te policijskih formacija SDB Srbije, ali i brojnih dobrovoljačkih i paravojnih formacija u agresiji na BiH (1992-1995).

Tekst je objavljen u okviru projekta "Ka pravdi za žrtve ratnih zločina" koji Akcija za ljudska prava (HRA) sprovodi u okviru Regionalnog projekta o ratnim zločinima (RWC), koji implementira Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) uz podršku Vlade Velike Britanije. Sadržaj teksta je isključivo odgovornost autora i ne odražava nužno stavove UNDP-a i Vlade Velike Britanije.